

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA TARJIMONLIK AMALIYOTI.

Ataboyeva Noila Masharipovna

Ma'mun universiteti

G'arb tillari va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

+998771509911

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17452407>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 20-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 27-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

*sun'iy intellekt, avtomatik
tarjima, tarjima sifati, lingvistik
kompetensiya.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada zamonaviy texnologiyalarning tarjimonlik amaliyotiga ta'siri, ularning tarjima jarayonini yengillashtirishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Tarjima sohasida eng so'nggi innovatsion texnologiyalardan foydalanish bilan birga ushbu jarayonning yanada samaradorligini oshirish yoritilib berilgan.

XXI asr – bu raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va global axborot almashinuvi asridir. Bugungi kunda insoniyat faoliyatining deyarli barcha jabhalarida zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Shunday sohalardan biri tarjimonlik amaliyotidir. Tarjima – bu nafaqat tilni, balki madaniyatni, mentalitetni, tarixni va dunyoqarashni ham bir tildan ikkinchi tilga o'tkazish jarayonidir. Shu sababli, tarjimonlik insoniyat sivilizatsiyasining muhim kommunikativ vositasi bo'lib kelgan.

Global muloqotning kuchayishi, xalqaro iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarning kengayishi tarjimonlik kasbiga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirdi. Bugungi kunda har bir xalqaro tashkilot, nashriyot, ilmiy markaz va ta'lim muassasasi malakali tarjimonlarga tayanadi. Shu bilan birga, bu sohada zamonaviy texnologiyalarning kirib kelishi tarjimonlik jarayonini tubdan o'zgartirdi.

Asosiy qism. Texnologiyalarning tarjima sohasidagi o'rni hozirgi kunda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Avtomatik tarjima tizimlari (Machine Translation)-bu kompyuter dasturlari yordamida bir tildagi matnni boshqa tilga inson aralashuvisiz yoki minimal ishtirokida tarjima qilish jarayonidir. Avtomatik tarjima tizimlari tilshunoslik, informatika va sun'iy intellekt fanlarining kesishgan nuqtasida rivojlanib kelmoqda. Ularning asosiy maqsadi — matnni tez, aniq va kontekstga yaqin tarjima qilish, shu orqali xalqaro aloqa va ma'lumot almashinuvini soddalashtirishdir. Avtomatik tarjima tizimlarining rivojlanish bosqichlari

Avtomatik tarjima tarixan bir necha bosqichlardan o'tgan:

1. Qoidaga asoslangan tarjima (Rule-Based Machine Translation – RBMT)

Bu tizimlarda tarjima grammatik, sintaktik va semantik qoidalar asosida amalga oshirilgan. Har bir til uchun alohida grammatik model tuziladi.

Afzalligi: nazoratli va tahliliy tarjima beradi.

Kamchiligi: katta hajmdagi lingvistik qoida bazasini talab qiladi, jarayon sekin.

2. Statistik tarjima (Statistical Machine Translation – SMT)

2000-yillarda rivojlangan bu usulda tizim katta hajmdagi ikki tilli korpuslardan o'rganadi. Tarjima ehtimollar asosida aniqlanadi.

Afzalligi: katta ma'lumot bazasida tez ishlaydi.

Kamchiligi: matn kontekstini to'liq tushunmaydi, ko'pincha so'zma-so'z tarjima beradi.

3. Neyron tarmoqlarga asoslangan tarjima (Neural Machine Translation – NMT)

2016-yildan boshlab joriy etilgan. NMT tizimlari sun'iy intellekt va chuqur o'rganish (deep learning) texnologiyalariga tayanadi. Ular butun gapni kontekstda tahlil qiladi, shuning uchun tarjima tabiiyroq va silliq chiqadi.

Afzalligi: kontekstni anglash, grammatikani yaxshiroq tushunish.

Kamchiligi: ayrim sohalarda (huquqiy, texnik, badiiy) aniq terminlarni noto'g'ri talqin qilishi mumkin.

3. Eng mashhur avtomatik tarjima tizimlari

Bugungi kunda bir necha yirik kompaniyalar yuqori darajadagi avtomatik tarjima tizimlarini ishlab chiqmoqda:

Tizim nomi Ishlab chiquvchi Asosiy xususiyatlari

Google Translate Google Inc. 100+ tilni qo'llab-quvvatlaydi, NMT texnologiyasi asosida ishlaydi.

DeepL Translator DeepL GmbH (Germaniya) Semantik aniqligi yuqori, kontekstni chuqur tahlil qiladi.

Microsoft Translator Microsoft Corporation Office dasturlariga integratsiyalashgan, biznes uchun qulay.

Yandex Translate Yandex (Rossiya) Rossiya va MDH tillarida aniq tarjima beradi.

ChatGPT Translate (AI asosida) OpenAI Sun'iy intellekt kontekstli tarjima qiladi, uslub va ohangni saqlaydi.

4. Avtomatik tarjima tizimlarining afzalliklari

Tezlik – katta hajmdagi matnlarni bir necha soniyada tarjima qiladi.

Qulaylik – internet orqali istalgan vaqtda foydalanish mumkin.

Ko'p tillilik – yuzlab tillarni qo'llab-quvvatlaydi.

O'rganish imkoniyati – foydalanuvchi tuzatishlarini tizim o'rganadi va takomillashadi.

5. Kamchiliklari va cheklovlari

Madaniy kontekstni tushunmaslik – so'z o'yinlari, idiomalar, kinoya kabi ifodalarni noto'g'ri talqin qiladi.

Uslubiy aniqlik yetishmasligi – badiiy matnlarda ifoda ohangini saqlash qiyin.

Texnik terminologiya – ba'zi sohalarda terminlarni adashtirishi mumkin.

Inson tahririga ehtiyoj – yakuniy tahrir har doim professional tarjimon tomonidan bajarilishi lozim.

6. Avtomatik tarjima va inson hamkorligi

Bugungi tendensiya shundan iboratki, tarjima jarayonida "inson + mashina" modeli eng samarali hisoblanadi. Tarjimon avtomatik tizimdan asos sifatida foydalanadi, keyin uni tahrirlaydi (post-editing). Bu jarayon: tezlikni oshiradi, xatoliklarni kamaytiradi, terminologik bir xillikni ta'minlaydi.

Shu sababli ko'plab tarjima agentliklari hozirda MTPE (Machine Translation Post-Editing) modeliga o'tmoqda.

Computer-Assisted Translation — CAT) dasturlari

Bu dasturlar professional tarjimonlar uchun mo'ljallangan bo'lib, SDL Trados, MemoQ, Wordfast kabi vositalarni o'z ichiga oladi. Ular "tarjima xotirasi" (Translation Memory) va "terminologiya bazasi" (Termbase) orqali tarjimonlarga izchillikni saqlash va oldingi tajribadan foydalanish imkonini beradi. Bu esa vaqtni tejaydi va bir xil terminlarning har xil tarjima qilinishi muammosini bartaraf etadi. Sun'iy intellektning tarjimada qo'llanilishi -AI texnologiyalari tarjima sifatini oshirishda muhim o'rin tutadi. Ular matnning semantik tahlilini amalga oshiradi, sinonimlarni to'g'ri tanlaydi va hatto matn uslubini aniqlay oladi. AI tizimlari "inson tarjimonlari"ning ishini to'liq almashtirmasa-da, ularning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Texnologiyalar va inson omili o'rtasidagi muvozanat -texnologiyalar tarjima jarayonini yengillashtirgan bo'lsa-da, ular to'liq inson tafakkurini almashtira olmaydi. Tarjima jarayonida madaniy kontekst, so'z o'yinlari, idiomatik ifodalar va emotsional ohang kabi jihatlar faqat inson tafakkuri orqali to'g'ri talqin qilinadi. Shu sababli, texnologiyalar tarjimon uchun yordamchi vosita sifatida xizmat qiladi, ammo yakuniy tahrir va nazorat inson tomonidan amalga oshiriladi.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy texnologiyalar tarjimonlik amaliyotiga tub o'zgarishlar olib kirdi. Ular tarjima jarayonining tezligini oshirib, inson mehnatini yengillashtiradi, tarjima sifatini nazorat qilish va izchillikni ta'minlash imkonini beradi. Ayniqsa, kompyuter yordamida tarjima (CAT) dasturlari, avtomatik tarjima tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi platformalar tarjimonlik faoliyatining ajralmas qismiga aylangan. Shu bilan birga, texnologiyalar inson tafakkurini, madaniyatlararo sezgirlikni va kontekstni to'liq anglash qobiliyatini almashtira olmaydi. Har qanday ilg'or dastur ham madaniy konnotatsiyalar, idiomatik ifodalar va emotsional ohangni to'liq to'g'ri talqin eta olmaydi. Shu sababli, zamonaviy texnologiyalar tarjimon uchun yordamchi vosita sifatida xizmat qilsa-da, tarjimaning aniqligi va tabiiyligi insonning tahliliy va ijodiy tafakkuriga bog'liq bo'lib qoladi. Kelajakda tarjimonlik amaliyoti inson va texnologiya hamkorligi asosida yanada rivojlanadi. Tarjimon endi nafaqat til bilimdoni, balki texnologik savodxon, sun'iy intellekt tizimlaridan samarali foydalana oladigan mutaxassis sifatida shakllanishi zarur. Shu yo'l bilan tarjimonlik sohasida sifat, tezlik va aniqlik uyg'unligi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotla:

1. Hutchins, W. J., & Somers, H. L. (1992). *An Introduction to Machine Translation*. London: Academic Press.
2. Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (4th ed.). London: Routledge.
3. Pym, A. (2020). *Exploring Translation Theories* (3rd ed.). London: Routledge.
4. Bowker, L. (2002). *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa: University of Ottawa Press.
5. Koehn, P. (2020). *Neural Machine Translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2022). *Tarjimonlik nazariyasi va amaliyoti bo'yicha metodik qo'llanma*. Toshkent.
7. Karimova, D. (2023). "Sun'iy intellektning tarjima amaliyotiga ta'siri." *Filologiya masalalari ilmiy jurnali*, 45-50b.
8. DeepL GmbH. (2024). *DeepL Translator: Neural Machine Translation Technology*.

9. Google AI. (2023). Advances in Neural Machine Translation. Mountain View, CA: Google Research Publications.
10. Yuldasheva, S. (2021). "Zamonaviy texnologiyalar va tarjimonlik jarayoni." O'zbek tili va adabiyoti ta'limi jurnali, 62-68b.

